



سید پروندهان جوان



کشورهایی که به لحاظ پزشکی پیشرفته محسوب می‌شوند، زنان بالای ۴۰سال را هم به فرزندآوری تشویق می‌کنند. در ایران اما فرزندآوری بالای ۳۵ سال با اما و اگرهای زیادی از سوی مسئولان بهداشتی روبه‌رو است. از طرف دیگر، سیاست‌های دولتی باعث شده است سن ازدواج بالا رود؛ همه اینها در کنار هم بر استرس مادران ایرانی افزوده است

پرونده «جوان» از آثار بالا رفتن سن ازدواج و سن نخستین تجربه مادری بر رشد جمعیت

هدر رفتن زمان طلایی مادرشدن با افزایش سن ازدواج

با افزایش سن ازدواج از یک‌سو و تأخیر در فرزندآوری پس از ازدواج از سوی دیگر، زنان زمان طلایی مادر شدن را از دست می‌دهند

۳۳ ساله بود و حالا تازه می‌خواست زندگی مشترکش را آغاز کند و به خانه بخت برود. طبق توصیه‌های علمی فرصت چندانی برای یک مادری ایمن نداشتند و تنها تا ۳۵ سالگی می‌توانست بدون دغدغه‌ای از سلامت فرزندش مادر شود اما شرایط زندگی‌شان به گونه‌ای بود که هنوز آماجگی لازم برای داشتن فرزند را نداشتند و باید تا مهیا شدن شرایط صبر می‌کردند. از سوی دیگر اما با صبر کردن برای بهتر شدن شرایط و روال افتادن وضعیت زندگی مشترکششان زمان مناسب برای مادر شدن و فرزندآوری را از دست می‌داد. بگذریم از اینکه اگر همین حالا هم می‌خواست مادر شود با عنایت به شرایط سنی‌اش تنها برای داشتن یک فرزند در سنین ایمن باروری و مادر شدن فرصت داشت و بعد از آن اگر هم می‌خواست مادر شود، وارد سنین

پر ریسک‌تر بارداری می‌شد و باردار شدنش باید با مراقبت‌های ویژه همراه می‌شد. این چالش تنها مشکل او نبود و بسیاری از دختران امروز که در سنین بالای ۳۰ سالگی ازدواج می‌کنند و به سر خانه و زندگی‌شان می‌روند هم برای مادر شدن با همین مشکلات دست و پنجه نرم می‌کنند. بگذریم از اینکه بسیاری از دخترانی هم که در سنین مناسب‌تری ازدواج می‌کنند، به خاطر شرایط خاص کار و زندگی‌شان تاگزیرند مادر شدن خود را تا رسیدن به ثبات کاری و اقتصادی به تعویق بیندازند و همین مسئله موجب می‌شود تا آنها هم به جای مادر شدن در همان یکی دو سال اول ازدواج، آن‌قدر مادر شدنشان را به تأخیر بیندازند تا سرانجام بارداری و مادر شدنشان به سنین بالای ۳۰ سالگی موکول شود. تأخیر در ازدواج و بارداری و فرزندآوری

در جوانان اما موجب شده است اغلب زنان جوان زمان طلایی مادر شدن و فرزندآوری را از دست بدهند و با عنایت به فاصله‌گذاری توصیه‌شده بین فرزندان، هر خانواده در بهترین شرایط بتواند دو فرزند داشته باشد. آن هم در شرایط کنونی که کشور با بحران کاهش و پیری جمعیت دست و پنجه نرم می‌کند. از سوی دیگر با افزایش سن ازدواج و به تبع آن سن بارداری، ریسک تولد فرزند دارای اختلالات ژنتیکی همچون سندرم داون نیز بالاتر می‌رود و مادران باردار بالای ۳۵ سال نیازمند مراقبت‌های بیشتری هستند تا بتوانند فرزندی سالم به دنیا بیاورند. در کنار اینها بحث‌هایی پیرامون درصد بالای خطای آزمایش‌های غربالگری وجود دارد که نگرانی‌هایی را در این باره در جامعه و بین مادران و متخصصان حوزه سلامت شکل داده است.

سال‌ها پیش بود که هشدارها درباره اشتباه در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و لزوم تغییر این سیاست‌ها و افزایش جمعیت کشور برای پیشگیری از پیری جمعیت و انقراض نسلی مطرح شد. سال ۹۱ از دست رفتن سیمای جوان جامعه هشدار دادند اما طی سال‌های اخیر سیاست‌گذاری‌ها در راستای افزایش جمعیت و فرزندآوری نبود و بسیاری از قوانین و اسناد بالادستی همچون قانون تسهیل ازدواج جوانان، سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی خانواده که در راستای کمک به تشکیل خانواده و فرزندآوری تدوین و تصویب شده بودند عملاً به حال خود رها شده و اجرایی نشدند. حالا کم‌کم پیش‌بینی‌های جمعیتی کارشناسان در حال وقوع است و سال گذشته برای نخستین بار رشد جمعیت کشور به کمتر از یک درصد رسید و این یعنی نسبت جمعیت به هم خورده است. از سوی دیگر با افزایش سن ازدواج و سن نخستین بارداری، دیگر مانند گذشته با مادران جوان مواجه نیستیم و خیلی وقت‌ها زنان در آستانه ورود به دوران میانسالی برای نخستین بار مادر شدن را تجربه می‌کنند.

تأخیر ۵ساله برای مادر شدن پس از ازدواج

ایرانی که از ۹۵ ساله به سنین میانسالی گذاشته است، تا سال ۱۴۳۰ پیر می‌شود و اگر همین روند ادامه یابد، ممکن است در ۳۰ سال آینده پیرترین کشور جهان شویم. با تمام اینها اما به واسطه نبود سیاست‌گذاری درست با بالا رفتن سن ازدواج جوانان مواجه هستیم و جوانانی هم که در سنین مناسب‌تری ازدواج می‌کنند، اغلب به دلیل چالش‌های اقتصادی و کاری تاگزیرند پدر و مادر شدنشان را تا بهیود و تثبیت شرایط به تأخیر بیندازند. همین مسئله هم موجب شده تا به

طور کلی میانگین سنی مادر شدن زنان افزایش یابد. آمارهای وزارت بهداشت نشان می‌دهد تأخیر در زمان فرزندآوری به ۵/۴ تا ۵ سال بعد از ازدواج رسیده است. باروری مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر نوسانات جمعیتی است و بررسی فاصله ازدواج تا تولد فرزند اول یکی از راه‌های بررسی شرایط جمعیتی یک جامعه است.

بر اساس آخرین آمار سازمان ثبت احوال کشور، میانگین فاصله تولد نخستین فرزند با ازدواج مادری که در سال ۱۳۹۷ صاحب فرزند شده‌اند، در کل کشور ۲/۷ سال است. استان مازندران با ۴/۴ سال و استان سیستان و بلوچستان با ۲/۱ سال از بیشترین و کمترین فاصله زمانی میان ازدواج تا تولد نخستین فرزند برخوردارند. استان تهران نیز با ۴/۳ سال، بعد از استان مازندران دارای مقام دوم در این فاکتور جمعیتی است.

این آمار نشان دهنده افزایش بازه زمانی نخستین فرزندآوری میان زوج‌هاست. هرچه این بازه زمانی افزایش پیدا کند، به همین نسبت احتمال کاهش فرزندآوری زوج‌ها نیز در آینده افزایش می‌یابد.

تأخیر در تولد نخستین فرزند برای اغلب زوج‌های ایرانی در حالی است که این تأخیر می‌تواند چالش‌های بعدی همچون کاهش باروری را در پی داشته باشد.

آثار منفی سن ازدواج و سن نخستین بارداری بر تعداد فرزند و رشد جمعیت

بارداری زنان هر قدر در سنین بالاتری اتفاق بیفتد ریسک بروز اختلالات ژنتیکی را در فرزندان بالاتر می‌برد و مادران باردار بالای ۳۵ سال نیازمند مراقبت‌های ویژه‌تری هستند. این‌ا اما تنها یک روی

سکه تأخیر در ازدواج و باروری است و از دست دادن امکان داشتن فرزندان بیشتر با افزایش سن نخستین بارداری زنان بعد از ازدواج موضوع دیگری است که در نهایت روی رشد جمعیت کشور تأثیری منفی بر جای خواهد گذاشت و موجب افزایش خانواده‌های تک فرزند می‌شود.

طبق آمارهای رسمی، طی ۱۰ سال اخیر میزان ازدواج در کشورمان تا ۴۰ درصد کاهش داشته است. میانگین سن ازدواج برای زنان حدود ۲۳ سال و برای مردان حدود ۲۸ سال است اما سهم قابل توجه ازدواج‌های ثبت شده در سنین ۳۱ تا ۴۰ سالگی هم قابل توجه است و در مجموع از ادامه روند افزایش سن ازدواج در کشور حکایت دارد. بر این اساس طبق جداول آماری منتشر شده، بیشترین آمار ازدواج پس از بازه سنی ۲۱ تا ۳۰ سالگی متعلق به گروه سنی ۲۱ تا ۴۰ ساله است و طبیعتاً افرادی که در سنین بالای ۳۰ سالگی اقدام به ازدواج می‌کنند فرصت چندانی برای فرزندآوری در اختیار ندارند و تاگزیرند یک یا حداکثر دو فرزند داشته باشند.

این در حالی است که با فرهنگساز‌ی‌های صورت گرفته نگاه مردم به پدیده تک فرزندی و شعار «فرزند کمتر، زندگی بهتر» تغییر کرده و بیشتر مردم دیگر فرزند کمتر را عامل زندگی بهتر نمی‌دانند. اما پارادایم‌های فرهنگی و شرایط اقتصادی حاکم بر جامعه در کنار فقدان سیاست‌های حمایتی برای کاهش سن ازدواج، سبب شده است سن ازدواج از یک‌سو و سن مادر شدن زنان پس از ازدواج از سوی دیگر آن‌قدر بالا رود که در عمل مجالی برای داشتن بیش از دو فرزند باقی نماند.

۲۹سالگی میانگین سنی نخستین تجربه مادری

آن‌طور که حامد برکاتی، مدیرکل سلامت خانواده وزارت بهداشت

می‌گوید، دختران به طور متوسط در سن ۵/۲۴ سال ازدواج می‌کنند و فرزند اول خود را در سن ۲۹ سالگی به دنیا می‌آورند. آمارها نشان می‌دهد بارداری دوم در بانوان در فاصله ۵/۵ سال از بارداری اول قرار دارد و این مادران فرزند خود را در حدود سن ۳۴ سالگی به دنیا می‌آورند و اگر تمایلی به فرزند سوم داشته باشند این تولدها در سن حدود ۳۷ سالگی اتفاق می‌افتد. از نگاه وی عوامل مختلفی در این خصوص دخیل هستند، مانند اینکه خانم‌ها دوست دارند تحصیل کنند و اشتغال داشته باشند. در نتیجه باید بین وظیفه مادری در خانواده‌ها و تحصیل و اشتغال آنها تعادل ایجاد شود و هماهنگی بین دستگاه‌ها وجود داشته باشد.

لژوم با نگرانی در بازه سنین مناسب باروری

واقفیت افزایش سن ازدواج از یک‌سو و افزایش فاصله میان ازدواج و نخستین تجربه مادر شدن از سوی دیگر، جمعیت کشورمان را تحت تأثیر قرار داده است و با در نظر گرفتن بازه سنی مناسب باروری یعنی ۲۵ تا ۳۵ سالگی مانع از تحقق سطح جانشینی، یعنی ۲/۵ فرزند به ازای هر زن خواهد شد. مگر اینکه در ایران هم مانند بسیاری از کشورهای دنیا بازه سنی مناسب برای فرزندآوری زنان تغییر کند و زنان برای مادر شدن در سنین ۴۰ سالگی و حتی بالاتر هم تشویق شوند. همچنان که هم اکنون هم در کشورهای توسعه‌یافته شاهد به دنیا آمدن فرزند از مادران بالای ۴۰ سال هستیم و به این بچه‌ها بچه‌های طلایی یا baby golden گفته می‌شود. مادر شدن در سنین بالای ۳۵ سال اما نیازمند مراقبت‌های بیشتر از مادران باردار و تحت نظر بودن آنهاست تا در سایه آزمایشات غربالگری و مراقبت‌های پزشکی بتوانند فرزندان سالمی به دنیا بیاورند.

تشویق زنان بالای ۴۰سال به مادر شدن در غرب

این‌طور نیست که مافقط بین ۲۵ تا ۳۵ سال را یک بازه نرمال برای بارداری در نظر بگیریم و تأکید کنیم در بالای ۳۵ سال نباید این اتفاق بیفتد. بر اساس آمار اگر زنان بالای ۴۰ سال حامله شوند یک درصد ممکن است فرزندشان دچار «سندروم دان» شود. برای بارداری‌های زیر ۴۰ سال هم از هر ۴۰۰ نفر بارداری یک نفر ممکن است فرزند مبتلا به سندروم آقابان به دلیل حساسیت‌های شغلی و سبک زندگی دیر ازدواج می‌کنند و با این اوصاف خیلی از اینها از جرگه بچه‌دار شدن خارج شوند.

این در حالی است که در بسیاری از کشورهای اروپایی خانم‌ها را در سنین بالاتر تشویق به بارداری می‌کنند و حتی وقتی فرزندی را در سن ۴۰ سالگی می‌آورند به عنوان گلدن بی‌بی، یعنی مراقبت بیشتری باید شود و آن خانم با حساسیت بیشتری باردار می‌شود.

دکتر طاهره لباف
جراح و متخصص زنان و زایمان



می‌شوند و فاصله بین فرزندان آنان بیشتر است. البته هم اکنون اقداماتی برای جمعیت انجام و برای اولین بار در بودجه سال ۱۴۰۰ بندهایی مرتبط با جمعیت لحاظ شده و این روزنه امیدی است تا سسال آینده موضوع جمعیت به موضوع علمی تبدیل شود.

وزارت بهداشت طی دو سال گذشته هم دستورالعمل‌هایی را که نامناسب بود اصلاح کرد، اما دو دستورالعمل مربوط به سقط جنین و غربالگری هنوز باقی مانده است. کشورهای مختلفی مانند روسیه در این خصوص مانند ایران وضعیت نامناسبی داشتند اما اقدامات خوبی در این کشورها صورت گرفت، به طوری که فرانسه در حوزه افزایش جمعیت از همه کشورها بیشتر خرج و نزدیک به ۵ درصد درآمد ناخالص کشور خود را برای فرزندآوری هزینه کرده است؛ این در حالی است که ما تنها ۸/۶ درصد از بودجه خود را صرف همه مسائل حوزه سلامت می‌کنیم.

محمداسماعیل اکبری
استاد دانشگاه علوم پزشکی و مشاور وزیر بهداشت

نگاه

نخستین تجربه مادری در میانسالی

ازدواج ساده بهنگام شعاری است که مدیران جامعه در عملی کردن آن موفق نبوده‌اند و همین مسئله موجب بالا رفتن سن ازدواج شده است. در حالی که در دهه‌های گذشته افراد در دوران جوانی پدر و مادر شدن را تجربه می‌کردند و در دوران میانسالی با سر و سامان دادن و ازدواج فرزندان‌شان پدربزرگ و مادر بزرگ می‌شدند اما حالا رفته رفته با افزایش سن ازدواج با پدیده پدران و مادران میانسال مواجهیم و کم نیستند مردان و زنانی که در دهه چهارم زندگی خود در آستانه دوران میانسالی نخستین تجربه پدری و مادری‌شان است.

اگر بخوایم ریشه‌ای‌تر به پدیده نخستین تجربه پدر و مادر شدن زوج‌ها در ایام میانسالی نگاه می‌کنیم درمی‌یابیم در این زمینه با پدیده‌های چندوجهی سر و کار داریم که مسائل اقتصادی، معیشتی و فرهنگی و اجتماعی همه و همه در شکل‌گیری آن اثرگذار بوده‌اند.

دختران و پسران امروزی به سادگی زیر بار ازدواج نمی‌روند اما نمی‌توان در این باره تنها تسلسل جوان را مقصر دانست بلکه با نگاهی دقیق‌تر درمی‌یابیم این نسل قربانی شرایط و تغییر پارادایم‌های اجتماعی بوده‌اند و مسیر ازدواجشان آنچنان ناهموار بوده که برای رسیدن به یک زندگی مشترک و برخورداری از حق یک زندگی عادی، ازدواج، تشکیل خانواده و داشتن فرزند نمی‌توانند به سادگی و همچون نسل‌های گذشته پیش بروند.

از سوی دیگر ساختارهای فرهنگی، اجتماعی جامعه آنچنان دگرگون شده که نمی‌توان از آنها انتظار داشت همچون نسل‌های گذشته به حداقل‌ها اکتفا کنند و برای شروع زندگی مشترکشان با خانواده همسر زیر یک سقف قرار بگیرند. شاید در خانه‌های دو طبقه قدیمی‌ساز می‌شد و یا چند خانواده با هم و در کنار هم زندگی کنند اما امروز که خود پدر و مادرها هم در اپارتمان‌های ۶۰، ۷۰ متری ساکنند نمی‌توان انتظار داشت دختران و پسران جوان هم زندگی‌شان را در کنار والدین خود در چنین آپارتمانی آغاز کنند تا شاید در آینده بتوانند خانه‌ای مستقل اجاره کنند.

حالا برای آغاز یک زندگی مشترک حداقل‌هایی لازم است که همان حداقل‌ها هم به سادگی امکانپذیر نیست.

از سوی دیگر بخش قابل توجهی از دوران جوانی دختران و پسران امروزی به پای تحصیلات دانشگاهی و دنبال شغل موقت و گشتن می‌گردد و خیلی وقت‌ها آنها زمانی به خود می‌آیند که فرصت چندانی برای تشکیل خانواده و ازدواج باقی نمانده است.

در چنین شرایطی بعد از پایان تحصیلات و پیدا شدن شغل مناسب تازه اول راه هفت خان ازدواج است و تا جمع شدن پس‌اندازی برای تدارک مقدمات تشکیل زندگی مشترک، نوبت پیدا کردن گزینه مناسب و نیمه گمشده جوانان می‌رسد. اما با پیدا شدن نیمه گمشده و گذر از این هفت خان و آغاز زندگی مشترک بار هم زندگی تازه عروس‌ها و تازه دامادها همچون نسل‌های گذشته به سادگی روی روال نمی‌افتد و زوج‌های امروزی می‌سازند نمی‌توانند طعم شیرین مادری و پدری را تجربه کنند.

ماجرا از این قرار است که بسیاری از زنان شاغل با بارداری ۹ ماهه دوری از فضای کسب و کار ممکن است برای همیشه کارشان را از دست بدهند. از سوی دیگر در شرایط اقتصادی کنونی جامعه کمتر خانواده‌ای می‌تواند بدون اشتغال و تقاضای اقتصادی زن چرخ‌های زندگی‌اش را بچرخاند و اغلب زن و شوهرها تاگزیرند برای جور کردن کفه ترازوی دخل و خرج زندگی شاغل باشند و با به دنیا آمدن فرزند و پیدا شدن سر و کله یک همجان کوچک در زندگی مشترک جور کردن کفه ترازوی دخل و خرج به مراتب سخت‌تر خواهد شد.

با گشتی در بازار ملزومات مرتبط با نوزادان و کودکان می‌توان به روشنی دریافت یکی از مهم‌ترین دلایل فاصله تولد نخستین فرزند بعد از ازدواج، برابری‌های تنگاتنگ با مسائل و دغدغه‌های اقتصادی خانواده‌ها و زوج‌های جوان دارد. بر همین اساس هم هست که زوج‌ها بعد از ازدواج باید منتظر بمانند تا شرایط زندگی‌شان به یک ثبات مناسب برسد و بعد از آن طعم مادری و پدری را تجربه کنند. اما این صوری برای رسیدن به ثبات در زندگی موجب می‌شود تا این زوج‌ها نتوانند لذت پدری و مسادری را در دوران جوانی تجربه کنند.

علاوه بر این، بیشتر این زوج‌ها دیگر فرصتی برای داشتن فرزندان بیشتر ندارند و باید به همان یک فرزند اکتفا کنند. اما فراگیر شدن این پدیده جدا از تبعات خانوادگی، تبعات اجتماعی گسترده‌ای دارد. یکی از اصلی‌ترین این تبعات هم مباحث جمعیتی است که با شرايط کنونی رشد جمعیت و نرخ باروری در کشور می‌تواند سقوط و انقراض نسلی را حتی زودتر از زمان پیش‌بینی شده موجب شود. تمام کشورهایی که سیاست‌های جمعیتی‌شان را به سمت افزایش جمعیت تغییر داده‌اند مشوق و حمایت از خانواده‌ها را در دستور کار قرار داده‌اند. ما چه کرده‌ایم؟